

סיכום לבגרות תנ"ך ממ"ד בראשית פרק יא' "דור הפלגה" חמש יחידות

1

ערך: דודי זינגר

הערה: אין להסתמך רק על הסיכומים ללמידה לבגרות, חשוב להתעדכן באתר "ללמוד וללמד"

חטא דור הפלגה

מתיאור מעשיהם של אנשי דור הפלגה לא ברור מה היה החטא שלהם, והמפרשים נחלקו בכך.

א וַיְהִי כָל-הָאָרֶץ, שְׁפָה אֶחָת, וּדְבָרִים, אֶחָדִים.

רש"י הסברים לחטאם של אנשי הפלגה:

באו בעצה אחת ואמרו: ... נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה...

דבר אחר ודברים אחדים – אמרו: אחת לאלף ושש מאות חמשים ושש שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול [כך יעשה לנו]. בואו ונעשה לו [לרקיע] סמוכות

א. אנשי דור הפלגה כפרו בה' וראו עצמם שווים לה' וחשבו שהם יכולים לדבר עם אלוקים או להילחם נגדו.
רש"י בפירושו שם דגש על המילים " וּדְבָרִים, אֶחָדִים " – דברי כפירה נגד האחד, נגד ה'.

ב. אנשי דור הפלגה חיו בחרדה להמשך קיום העולם וחששו ממבול נוסף, הם ניסו למנוע מה' אפשרות להרוס את העולם, אך במקום לשים דגש על תיקון רוחני שהקלקול המוסרי רוחני גרם למבול, הם פנו לפתרון טכנולוגי – בניית יסודות לעולם, המגדל שבנו היו צריך לשמש כעמוד שיחזיק את השמים.
רש"י בפירושו שם דגש על בניית המגדל שמגיע עד השמים- מגדל שמטרתו להחזיק את השמים.
" וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה-לָנוּ עִיר, וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם, וְנַעֲשֶׂה-לָנוּ, שֵׁם "

הערה:

- א. בפירושו הראשון של רש"י המגדל משמש כסולם להגיע לשמים ולהילחם בה',
בפירושו השני המגדל משמש כעמוד יסוד לעולם שמטרתו להחזיק את השמים ולמנוע את נפילתם.
- ב. בפירושו הראשון של רש"י הצלחת פיתוחים טכנולוגיים ויכולת לבניית מגדל גבוה, גרמה אצל בני האדם גאווה ותחושה שיכולים הם להיות שווים לה' ולהילחם בו.
בפירושו השני של רש"י הסמיכות בין סיפור המבול לתיאור חטא דור הפלגה, יצר הקשר בין הדברים, ולכן חיבר רש"י את החרדה ממבול נוסף למגדל בבל.

ר' פנחס אומר: לא היו שם אבנים לבנות את העיר ואת המגדל, ומה היו עושין?
היו מלבנים לבנים ושורפים אותם, כיוצר חרש, עד שבנו אותו גבוה כשבעה
מילין ... מעלות היו לו במזרחו ובמערבו. ואילו, שהיו מעלין לבנים היו עולין
ממזרחו. ואלו שהיו יורדין היו יורדין ממערבו. **ואם נפל אדם ומת לא היו שמים
לבם עליו, ואם נפלה לבנה היו יושבין ובוכין ואומרים: מתי תעלה אחרת תחתיה.**

המדרש מבסס את פירוש לחטא על פסוק ג' המתאר את עבודת יצירת הלבנים:
"וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ, הֲבֵה נִלְבְּנָה לְבָנִים, וְנִשְׂרָפָה, לְשָׂרְפָה; וַתְּהִי לָהֶם הַלְבָנָה,
לְאֶבֶן, וְהַחֲמֹר, הָיָה לָהֶם לְחֶמֶר".

לפי המדרש אנשי דור הפלגה איבדו את המוסריות, והעיסוק בפיתוחים טכנולוגיים
של יצירת לבנים גדולות נחשבו בעיניהם יותר מבני האדם.

**ואם נפל אדם ומת לא היו שמים לבם עליו, ואם נפלה לבנה היו יושבין ובוכין
ואומרים: מתי תעלה אחרת תחתיה.**

שלושת הפירושים הראשונים (2 רש"י 1 מדרש) היו על דרך הדרש, נעבור ונלמד
פירושים המסבירים את החטא על דרך הפשט.

הבה נבנה לנו עיר וגו' – לפי הפשט מה חטאו דור הפלגה? אם מפני שאמרו "וראשו בשמים", הא[הרי] כתוב "ערים גדולות ובצורות בשמים" (דברים א, כח) [וזה לא נחשב חטא]. אלא לפי שציוו הקב"ה "פרו ורבו ומלאו את הארץ" (בראשית א, כח), והם בחרו להם מקום לשבת שם ואמרו "פן נפוץ". לפיכך הפיצם משם בגזרתו:

רשב"ם מבסס את פירושו לחטא הפלגה על פסוק ד':

"וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה-לָנוּ עִיר, וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם, וְנַעֲשֶׂה-לָנוּ, שֵׁם פֶּן-נִפְוֹץ, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ"

חטאם של אנשי דור הפלגה היה שהם פעלו בניגוד לציווי האלוקי שניתן לאדם הראשון להתפזר ולמלא את הארץ "פרו ורבו ומלאו את הארץ" והם בחרו להקים עיר ולגור במרוכז במקום אחד בלבד, ולא להתפזר בעולם. אנו רואים שבתגובה לחטאם ה' הפיץ אותם בכל העולם על ידי יצירת שפות שונות: ז הָבֵה, נִרְדָּה, וְנִבְלָה שֵׁם, שְׁפָתָם--אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ, אִישׁ שְׁפַת רֵעֵהוּ. ח וַיִּפֹּץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ; וַיַּחְדְּלוּ, לְבִנֵּת הָעִיר. אברבנאל:

וכן היה חטאת דור הפלגה דומה לחטא אדם, וקין ובניו. לפי שבהיות להם ריבוי העניינים טבעיים ההכרחיים לקיומם מאת ה' מן השמים, בהיותם פנויים ממלאכה מכל עמל ומוכנים להתעסק בשלמות נפשם, לא נחה דעתם במה שהכין להם בוראם במתנתו הרחבה הטבעית, ויבקשו לשלוח יד ולשים כל מחשבותם למצוא המלאכות בבנות עיר, שהיא כוללת המלאכות כלם ומגדל בתוכה, כדי להתחבר שם ולעשות עצמם מדיינים תחת היותם בני שדה, בחשבם שהתכלית המיוחד להם היה הקבוץ המדייני להתמשך ביניהם השיתוף והחברה, ושזו המעולה בתכליתיות האנושיות, "...

אברבנאל מבסס את פירושו לחטא דור הפלגה על פסוק ד':

"וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נִבְנֶה-לָנוּ עִיר, וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם, וְנַעֲשֶׂה-לָנוּ, שֵׁם פֶּן-נִפְוֹץ, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ"

דור הפלגה חטאו בכך שלא הסתפקו במועט בעייני העולם הזה, שהקב"ה דאג להם לכל מחסורם, ובמקום לעסוק בשלמות נפשם מבחינה רוחנית, בחרו אנשי דור הפלגה לעסוק בהקמת עיר שכל מטרת להעצים את העיסוק בעולם החומרי, מדייני, חברתי, על ידי עיסוק בבניית מבנים גדולים, ומגדל במרכז העיר שישמש עבורם כמקום לדיונים מדיינים חברתיים פוליטיים, ולפיתוח קשרים חברתיים. על אנשי דור הפלגה היה להסתפק בחיים פשוטים המאפיינים את אנשי השדה, ולפנות את זמנם לפיתוח רוחני במקום ריצה אחרי הישגים חומריים לא נצרכים המאפיינים את החיים בעיר.

רש"ר הירש:

נעשה לנו שם. המגדל אמור היה להיות מזכרת עולם לכוחו של הציבור וחשיבותו על פני היחיד... אולם כאן טמונה הסכנה:
אם אין הציבור קורא 'בשם השם'... אם היחיד נדרש להיות עבד לציבור ולא לעבוד את ה',
אם הציבור מציג את עצמו כמטרה ולא כאמצעי בלבד,
כי אז יאבד כל עתידה המוסרי של האנושות... .

הרש"ר הירש מבסס את פירושו על פסוק ד':

"וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נְבִנָה-לָנוּ עִיר, וּמִגְדָּל וְרֵאשׁוּ בַשָּׁמַיִם, וְנַעֲשֶׂה-לָנוּ, שֵׁם פֶּן-נִפְּוֵץ, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ "

המגדל נועד לדברי הרש"ר הירש להעדיף את הציבור על פני היחיד, יש כאן פתח לאבדון מסורי תוך ביטול האדם הפרטי בפני רצון הציבור. מטרת האדם לקרוא בשם ה' ולעבוד את ה', הציבור צריך לסייע לאדם בכך, אם הציבור מציג עצמו כמטרה ולא כאמצעי הופכת החברה לסוג של אלילות שהאדם משועבד לה.

הערה:

בקריאת הפסוקים בולט הניגוד בין מעשה בני האדם למעשה ה',

בפסוקים א-ד' רוצים לבנות מגדל, להתיישב במקום אחד, ולעלות לשמים,

א וַיְהִי כָל-הָאָרֶץ, שִׁפְהָ אֶחָת, וּדְבָרִים, אֶחָדִים. ב וַיְהִי, בְּנִסְעֵם מִקֶּדֶם; וַיִּמְצְאוּ בְקֵעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר, וַיִּשְׁבוּ שָׁם. ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ, הִבֵּה נִלְבְּנָה לְבָנִים, וְנִשְׂרָפָה, לְשָׂרְפָה; וְתִהְיֶה לָהֶם הַלְּבָנָה, לְאֶבֶן, וְהַחֲמֵר, הִיָּה לָהֶם לְחֵמֶר. ד וַיֹּאמְרוּ הִבֵּה נְבִנָה-לָנוּ עִיר, וּמִגְדָּל וְרֵאשׁוּ בַשָּׁמַיִם, וְנַעֲשֶׂה-לָנוּ, שֵׁם: פֶּן-נִפְּוֵץ, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ.

בפסוקים ה'-ט'- ה' יורד לארץ, מפסיק את הבנייה ומפיץ (מפזר) אותם בכל הארץ.

ה וַיֵּרֶד יְהוָה, לִרְאֹת אֶת-הָעִיר וְאֶת-הַמְּגִדָּל, אֲשֶׁר בָּנוּ, בְּנֵי הָאָדָם. ו וַיֹּאמֶר יְהוָה, הֵן עִם אֶחָד וְשִׁפְהָ אֶחָת לְכֻלָּם, וְזֶה, הַחֲלֹם לַעֲשׂוֹת; וְעַתָּה לֹא-יַבְצֵר מֵהֶם, כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת. ז הִבֵּה, נִרְדָּה, וְנִבְלָה שֵׁם, שִׁפְתָם--אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ, אִישׁ שִׁפְתֵי רֵעֵהוּ. ח וַיִּפֹּץ יְהוָה אֶתֶם מִשָּׁם, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ; וַיַּחֲדְלוּ, לְבִנְתֵי הָעִיר. ט עַל-כֵּן קָרָא שְׁמָהּ, בָּבֶל, כִּי-שָׁם בָּלַל יְהוָה, שִׁפְתֵי כָל-הָאָרֶץ; וּמִשָּׁם הִפִּיצָם יְהוָה, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ

בפסוקים אלו יש קשר של ניגוד בין מעשה בני האדם לבין מעשה ה'

ה וַיֵּרָד יְהוָה, לִרְאֹת אֶת-הָעִיר וְאֶת-הַמְּגֹדֵל, אֲשֶׁר בָּנוּ, בְּנֵי הָאָדָם

רש"י:

לא הוצרך לכך, אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו,
במדרש רבי תנחומא"

קושי:

רש"י שואל מדוע היה צריך ה' לרדת לארץ על מנת לדעת מה עושים בני האדם? הרי
הוא יכול היה להישאר בשמים, הרי ה' יודע הכל?

תירוץ:

ה' לא נזקק לרדת לארץ, על מנת לשפוט את בני האדם, אך הוא עשה זאת על מנת
ללמד את הדיינים, שלא יעשו משפט ויפסקו את הדין בלי לרדת לעומקם של דברים
ולברר בדיוק מה קרה.

התורה בחרה להאניש (להציג את ה' כבן אדם), על מנת ללמד את הדיינים כיצד
לעשות משפט.

6

ו וַיֹּאמֶר יְהוָה, הֲנִי עִם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכָל־אָדָם, וְזֶה, הַחֲלֹם לַעֲשׂוֹת; וְעַתָּה לֹא-
יִבְצֵר מֵהֶם, כָּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לַעֲשׂוֹת. ז הָבָה, נִרְדָּה, וְנִבְלָה שָׁם, שְׂפָתָם--אֲשֶׁר לֹא
יִשְׁמְעוּ, אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ. ח וַיִּפֹּץ יְהוָה אֶת־מִשְׁם, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ; וַיִּחְדָּלוּ,
לְבִנֹת הָעִיר.

רש"י:

הבה - מדה כנגד מדה
הם אמרו הבה נבנה, והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה"

הסבר:

מדה כנגד מדה: רעיון מרכזי בתורה לפיו ה' גומל לאדם על מעשיו, ומעניש אותו בדרך הקשורה לחטאו (להתנהגותו), הבה נראה כיצד פעל ה' בדיוק רב בניגוד לרצון אנשי דור הפלגה:

רבות מחשבות בלב איש	ועצת ה' היא תקום
וַיְהִי כָּל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת	וַנְּבֹלָה שֵׁם שְׁפָתָם
וַדְּבָרִים אֶחָדִים	שֵׁם בָּלַל ה' שְׁפַת כָּל הָאָרֶץ
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ	אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׁפַת רֵעֵהוּ
הָבָה נִלְבְּנָה לְבָנִים	הָבָה נִרְדָּה
הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם	וַיַּחְדְּלוּ לְבַנֵּת הָעִיר:
וַנַּעֲשֶׂה לָנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ:	וַיִּפֹּץ ה' אֶתֶם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ

7

הערה:

בתיאור תגובת ה' על מעשי דור הפלגה התורה משתמשת במילים דומות למילים שבהן התורה השתמשה בתיאור החטא.

ח וַיִּפֹּץ יְהוָה אֶתֶם מִשָּׁם, עַל-פְּנֵי כָּל-הָאָרֶץ; וַיַּחְדְּלוּ, לְבַנֵּת הָעִיר. ט עַל-פֶּן קָרָא שְׁמָהּ, בְּבָל, כִּי-שֵׁם בָּלַל יְהוָה, שְׁפַת כָּל-הָאָרֶץ; וּמִשָּׁם הִפִּיצָם יְהוָה, עַל-פְּנֵי כָּל-הָאָרֶץ

רש"י:

למד שאין להם חלק לעולם הבא.
וכי אי זו קשה, של דור המבול או של דור הפלגה,
אלו לא פשטו יד בעיקר, ואלו פשטו יד בעיקר כביכול להילחם בו,
ואלו נשטפו, ואלו לא נאבדו מן העולם.
אלא שדור המבול היו גזלנים והייתה מריבה ביניהם לכך נאבדו, ואלו היו
נוהגים אהבה ורעות ביניהם, שנאמר שפה אחת ודברים אחדים.
למדת ששנוי המחלוקת וגדול השלום:

שאלה:

רש"י שואל מדוע דור הפלגה (החוטאים במגדל בבל) נענש בעונש קל יותר ביחס לדור המבול שהושמדו לגמרי, למרות שהעונש של דור הפלגה היה חמור שכפרו האנשים בה', לעומת זאת דור המבול לא כפרו בה' ?

תשובה:

דור הפלגה (החוטאים במגדל בבל) חטאו כנגד ה' וכפרו בו , אך היו מאוחדים, ואילו דור המבול חטאו האחד כנגד השני שעקר החטא שלהם היה במצוות שבין אדם לחברו, ובגלל זה נענשו בחומרה יותר מדור הפלגה.

מכאן אנו לומדים ששנואה המחלוקת (דור המבול), וגדול השלום (דור הפלגה), העונש הקל של דור הפלגה , ביחס לדור המבול, היה בזכות האחדות.

הערה:

בתחילת לימוד ספר בראשית הצגנו את פירושו של הרמב"ן , לכך שמופעים בתורה סיפור בריאת העולם, ומעשה אבות, על מנת ללמדנו את דרכו של ה' והשגחתו על הנבראים , כפי שבא לידי ביטוי גם בסיפור דור הפלגה שנעשו על מעשיהם ב"מידה כנגד מידה".